

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE NASİHAT

Dr. Faruk DOĞAN

Asos Yayınları 2023

e-ISBN: 978-625-6861-65-7

Yazar

Dr. Faruk DOĞAN

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Birol AZAR

Kapak

Serkan TÜRK

Mizanpaj

Burhan MADEN

Redaksiyon

Asos Yayınları

ASOS YAYINLARI

Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu

Cad. No: 67/2-4/ ELAZIĞ

e-posta: asosyayinlari@gmail.com

web: www.asosyayinlari.com

Tel: 0532 643 75 23

Yayınevi Sertifika No: 47901

Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Bütün bölümler intihal.net benzerlik tespit programından geçirilmiştir.

Bu yayın BOOKCITES tarafından indekslenmiştir.

Yazarlar, yazmış oldukları bölümlerin özgünlüğünden sorumludur.

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE NASİHAT

Dr. Faruk DOĞAN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
1. GİRİŞ.....	13
2. NASİHAT KAVRAMI.....	17
2.1. Nasihat ile İlgili Genel Bilgi	17
2.1.1. Tanım, Kavram ve Kişi.....	19
2.1.2. Nasihat Adabı.....	23
2.1.3. Edebiyat ve Nasihat İlişkisi	31
2.2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE NASİHAT (ÖĞÜT) GELENEĞİ.....	36
2.2.1. İslamiyet Öncesi Türk Kültüründe Nasihat.....	39
2.2.1.1. Sözlü Kültürde.....	39
2.2.1.2. Yazılı Kaynaklarda	41
2.2.2. İslamiyet Sonrası Türk Kültüründe Nasihat	46
2.2.2.1. İslamiyet'te	46
2.2.2.2. İlk Türk-İslam Eserlerinde	50
2.2.2.3. Dede Korkut Hikâyeleri'nde	62
2.2.3. Mensur Türlerde Nasihat	67
2.2.3.1. Mitlerde	68
2.2.3.2. Destanlarda	80
2.2.3.3. Efsanelerde.....	89
2.2.3.4. Masallarda.....	94
2.2.3.5. Halk Hikâyelerinde.....	104
2.2.3.6. Fıkralarda	110
2.2.4. Manzum Türlerde Nasihat.....	116
2.2.4.1. Türkülerde	116
2.2.4.2. Manilerde	125

2.2.4.3. Ninnilerde	127
2.2.4.4. Ağıtlarda.....	131
2.2.4.5. Tekerlemelerde	133
2.2.5. Kalıplaşmış İfadelerde Nasihat	135
2.2.5.1. Atasözü ve Deyimlerde	136
2.2.5.2. Alkış ve Kargışlarda	142
2.2.5.3. Bilmecelerde.....	145
2.2.5.4. Özdeyişlerde (Vecizelerde).....	148
2.2.5.5. Formellerde (Kalıp Sözlerde)	151
2.2.6. Geleneksel Türk Tiyatrosunda Nasihat.....	155
2.2.6.1. Gölge Oyununda.....	156
2.2.6.2. Meddahlıkta.....	163
2.2.6.3. Orta Oyununda	170
2.2.6.4. Kukla Oyununda.....	171
2.2.6.5. Köy Seyirlik Oyunlarında	174
2.2.7. Gelenek, Görenek ve İnanışlarda Nasihat.....	175
2.2.7.1. Geçiş Dönemi Geleneklerinde.....	175
2.2.7.2. Dinî ve Millî Bayramlarda	184
2.2.7.3. Ahilik Teşkilatında	186
2.2.7.4. Kutsal Mekânlarla İlgili İnanışlarda.....	187
2.2.7.5. Hasta Ziyareti, Akrabaları ve Büyükleri Ziyarete.....	188
2.2.7.6. Çeşitli İnanışlarda (Cin, Şeytan, Muska, Nazar, Fal ve Büyü).....	188
2.2.8. Maddî Kültür Ürünlerinde Nasihat.....	192
2.2.8.1. Türbe ve Mezar Taşlarında	192
2.2.8.2. Çeşme Kitabelerinde.....	195
2.2.8.3. Cami ve Mescitlerde	197
2.2.8.4. Araç Arkası Yazılarda	199
2.2.9. Popüler Kültürde Nasihat	201
2.2.9.1. Görsel ve Yazılı Medyada	202
2.2.9.2. Musikide.....	204
2.2.9.3. Sinema ve Tiyatroda	209
2.2.9.4. Kişisel Gelişim Kitaplarında.....	211
2.2.9.5. Resim ve Karikatürde	214
2.2.9.6. Diğerlerinde (Site, Blog vb.)	217
2.2.10. Dinî - Tasavvufî Türk Şiirinde Nasihat ve Türleri	218

2.2.10.1. Dinî - Tasavvufî Türk Şiirinde Nasihat.....	218
2.2.10.2. Dinî – Tasavvufî Türk Şiirinde Nasihat Konulu Türler...	223
2.2.10.2.1. Nasihatname (Pendname).....	223
2.2.10.2.2. Vasiyetname.....	228
2.2.10.2.3. Telkinname / Erkanname.....	235
2.2.10.2.4. Tembihname.....	236
2.2.10.2.5. Siyasetname.....	237
2.2.10.2.6. İbretname.....	238
2.2.10.2.7. Kâbusname.....	239
2.2.10.2.8. Hikmet.....	239
2.2.10.2.9. Nutuk.....	240
2.2.11. Divan Edebiyatında Nasihat.....	242
2.2.12. Yeni Türk Edebiyatında Nasihat.....	248
2.2.12.1. Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında.....	250
2.2.12.2. Servetifünun Dönemi Türk Edebiyatında.....	254
2.2.12.3. Milli Edebiyat Dönemi Türk Edebiyatında.....	258
2.2.12.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında.....	264
2.2.13. Dolaylı Nasihat Türleri.....	271
2.2.13.1. Eleştiri (Yergi - Tenkit).....	272
2.2.13.2. Hiciv.....	276
2.2.13.3. Taşlama.....	278
2.2.13.4. Nükte (Kinaye).....	280
2.2.13.5. İroni (İstihza).....	281
2.2.13.6. Kıssadan Hisse.....	285
2.2.14. Bilgelik Yolunda Meşhur Nasihatler.....	286
4. BULGULAR VE SONUÇ.....	303
Kaynakça.....	307

ÖN SÖZ

Türk Halk edebiyatı, kaynağını ait olduğu toplumun yaşam tarzından, inançlarından, kültürel birikiminden ve hayallerinden alır. Halkın, hayata dair bütün tecrübelerini yansıtan bu ürünler, bir taraftan sosyal, psikolojik ve dil bilimsel işlevleriyle diğer taraftan da geçmiş dönemlerin kazanımlarını geleceğe taşımalarıyla önemli dil birikimleri olmuştur. Halka ait kültürel birikimin yapıcısı yine halkın kendisidir. Halkın yaşamıyla paralel oluşan bu kültürel değerlerin oluşturulması, temsil edilmesi ve geleceğe aktarılmasında önemli roller yüklenen âşıklar, sözün ve sazın insan ruhu üzerindeki etkileyici ve geliştirici gücünden yararlanarak folklor ürünlerinin eğlendirme işlevinin yanında eğitime işlevini de yerine getirmişlerdir. Tebliğ, telkin, tavsiye ve uyarılarla insanları iyiye, güzele ve doğruya yönlendiren nasihat türü eserler, İslamiyet'in dönüştürücü etkisiyle ilk Türk-İslam eserlerinden başlanarak kültür ve medeniyetimizde yaygın bir terbiye aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Toplumunu değiştirici ve dönüştürücü bir etkiye sahip nasihat/öğüt anlatım tutumu ile ilgili mevcut çalışmaların belirli kişi, dönem, tür, biçim ve alanlarla sınırlı tutulması, Türk kültür ve edebiyatını bir bütün olarak kapsayacak bütüncül çalışmaların yapılmamış olması ve konu ile ilgili mevcut zengin içeriğin yeterince işlenmemiş olması, bu çalışmaya başlamamızın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Yapılan mevcut içerik analizlerinde daha çok aşk, gurbet, tabiat, kahramanlık ve eleştiri gibi klasik konular tekrar edilegelmiştir. Detaylı içerik analizleri yapıldığı takdirde edebî ürünlerde işlenen her konunun ve tekrar edilen her sembolün bir amaca yönelik olduğu, folklor ürünleriyle bireyin ve toplumun ahlak normlarına destek olduğu görülecektir. Çalışmada nasihat anlatım tutumunun Türk halk kültüründeki kulla-

nım şekli ve içeriği, manzum ve mensur metinlerden, sözlü ve yazılı örneklerden izlenerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türk kültüründeki sözlü ve yazılı ürünlerde yer alan nasihat anlatım tutumunun varlığını ve kapsamını tespit ederek nasihat anlatım tutumunun geçmişten günümüze işlev ve etkinliğini ortaya koymaktır. Nasihat anlatım tutumunun, önemli bir eğitim ve terbiye aracı olarak bir konunun öğretilmesinde veya halkın bir konuda uyarılmasında doğrudan veya dolaylı bir şekilde maddi ve manevi bütün kültür ürünlerinde sıklıkla kullanıldığı bu çalışmadan elde edilen verilerle ortaya konmuştur. Çalışmanın kapsamı, Türk kültürünü oluşturan sözlü ve yazılı metinler ile folklor ürünleridir. Bu amaçla antolojiler, kitaplar, dergiler, bildiriler ve biyografik eserler ile yüksek lisans ve doktora tezleri taranmış, ürünlerdeki nasihat anlatım tutumu tespit edilerek sınıflandırmaya dâhil edilmiştir.

“*Türk Halk Kültüründe Nasihat*” adını taşıyan bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Birol Azar danışmanlığımda hazırladığım “*Türk Saz (Âşık) Şiirinde Nasihat*” adlı doktora tezi güncellenerek ve gözden geçirilerek oluşturulmuştur. Kitap; “Ön Söz”, “Kısaltmalar”, “Giriş”, iki bölüm, “Bulgular ve Sonuç” ile “Kaynakça” dan oluşmaktadır. “*Nasihat Kavramı*” adlı birinci bölümde nasihat kavramı ilişkili olduğu tanım, kavram, kişi ve üslup özellikleriyle ele alınarak nasihat anlatım tutumu ile ilgili genel ve temel bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır. İnsanları iyiye, doğruya ve güzele yönlendiren nasihatın üslubu, adabı, bireysel ve toplumsal hayattaki kullanım şeklini ortaya koyan “*Nasihat Adabı*” bu bölümde ele alınmıştır. Daha sonra “*Türk Halk Kültüründe Nasihat (Öğüt) Geleneği*” adlı ikinci bölümde İslamiyet öncesi ve sonrası Türk kültüründe, mensur ve manzum türlerde, kalıplaşmış ifadelerde, geleneksel Türk tiyatrosunda, gelenek, görenek ve inanışlarda, maddi kültür ürünlerinde, popüler kültürde, dinî ve tasavvufî Türk şiiri ile türlerinde, Doğu etkisindeki Divan Edebiyatı ile Batı etkisindeki Yeni Türk Edebiyatında nasihat anlatım tutumunun, sözlü ve yazılı metinler aracılığıyla Türk kültüründeki varlığı ve kapsamı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bölümün sonuna dolaylı nasihat türleri olarak sayılabilecek anlatım tutumları örneklenmiş ve geçmişten günümüze bilgelik yolunda meşhur nasihatlere zengin örnekler verilmiştir.

Kıymetli fikirleriyle, ilgi, bilgi ve destekleriyle bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan çok değerli hocalarım Prof. Dr. Esmâ Şimşek’e,

Doç. Dr. Ebru Őenocak'a ve Doç. Dr. Gül da Őetindađ Sme'ye gönülden teŐekkür ederim. Bilgi birikimi, kaynak ve hiçbir zaman esirgelediği psikolojik desteğiyle hep yanımda olan kıymetli büyüğüm ve değerli hocam Doç. Dr. Üyesi Birol Azar'a Őükranlarımı sunarım. İlgi, bilgi ve birikimleriyle her daim bana gç veren çok kıymetli Prof. Dr. Bahir Selçuk, Prof. Dr. Nazmi zerol, Prof. Dr. Cahit Epçaçan, Dr. Selahattin TopbaŐ ve Av. Sertaç Sungur'a destekleri için müteŐekkirim. Eserlerinden faydalandığım, ilham aldığım, bilim ve fikir insanlarına çok teŐekkür ederim. Bugüne kadar telkin, teŐvik ve nasihatleriyle hem hayat okulumu hem de okul hayatımı zenginleŐtirip daha anlamlı hale getiren kıymetli aile büyüklerime, öğretmenlerime ve iŐ arkadaŐlarım teŐekkür ederim. Ayrıca bu zorlu süreçte anlayıŐları, sabırları ve gönülden destekleri için kıymetli eŐime, canım kızlarım Elif Feyza ve Zehra'ya teŐekkür borçluyum.

Dr. Faruk DOĞAN
Malatya, 2023

